

Samtalet om skolan

I tio års tid arbetade jag som lärare på behandlingsinstitutioner. Mina femtonåriga elever var ibland välövade slagskämpar. Ofta visste de inte vilken månad som kommer före september. Några kunde inte klockan.

Som seminarieledare har jag arbetat på merparten av landets lärarhögskolor. I min roll som skönlitterär författare har jag sedan 1980 mött fler än 3000 högstadielklasser. Jag leder återkommande fortbildningsdagar för skolpersonal, så också häromdagen på en mindre ort i ett av våra skogslän.

Inför fortbildningsdagen hade jag sänt en lista med elevbeteenden till skolans elevvårdsteam. Listan ser ut såhär:

1 Grovt språk. 2 Sen ankomst. 3 Olovlig frånvaro. 4 Fniss, suckar eller gapskratt när någon yttrar sig. 5 Förklenande kommentarer rörande kläder, utseende eller prestationer. 6 Återkommande gliringar och sårande tilltalsord under lektionstid. 7 Elevgrupper tillbringar stor del av dagen i skolans korridorer i stället för att gå till lektioner. 8 Förtal. 9 Utfrysning. 10 Snatteri. 11 Glaskross, sönderslagna toaletter, översvämning, förstörda möbler under pågående skoldag. 12 Verbala sexuella trakasserier eller intensivt stirrande eller gloende. 13 Tafsande eller oönskad beröring. 14 Hot. 15 Ringa misshandel som ej kräver läkarbesök. 16 Utlösande av brandlarm utan att det förekommer brand i lokalen. 17 Personrån där elever rånar elever. 18 Personrån där främmande tränger in i skolan och rånar elever. 19 Grov stöld, det vill säga stöld där någon form av inbrott förekommer. 20 Beskyddarverksamhet, så kallad "bötning". 21 Försäljning av alkohol eller droger. 22 Hatbrott. 23 Anläggande av brand under pågående skoldag. 24 Kriminalitet i gäng där samma gäng är aktivt på två eller flera områden. 25 Hot med tillhygge eller vapen. 26 Försäljning av stöldgods eller försäljning av droger. 27 Grov misshandel som kräver besök hos läkare. 28 Anläggande av brand där attack på larmanordningar förekommer eller brand anläggs på flera olika ställen samtidigt. 29 Försök till våldtäkt. 30 Frihetsberövande. 31 Återkommande misshandel av samma offer. 32 Våldtäkt. 33 Upplopp - skolan invaderas av våldsamma gäng som skingras av polis.

Jag bad skolpersonalen meddela mig vilka av de här beteendena man hade haft under föregående termin. Man svarade "drygt häften."

När man i en skola har drygt häften av de här beteendena kallar jag skolan "en skola i kris." Under de senaste åren har jag besökt ett avsevärt antal skolor som enligt min definition är en skola i kris.

Min uppgift under en eller flera fortbildningsdagar i en sån här skola är att hjälpa personal att hitta möjliga handlingsstrategier. När personalen på den här skolan uppmanades prioritera i listan och tillsammans bestämma sig för vad man omedelbart ville få slut på var det tre fenomen man genast ville göra något åt:

- * elevgrupper som tillbringar stor del av skoldagen i korridorerna utan att gå på lektioner.
- * utlösandet av brandlarm utan att det finns brand i skollokalerna
- * våld och hot.

Det förtjänar framhållas att inget av de här tre fenomenen framgångsrikt kan hanteras av en ensam lärare.

Då det talas om " ordningen – i - skolan " blir samtalet många gånger besvärligt. Vad beror det på?

* Den svenska skolan är så heterogen att det är orimligt att generalisera och tala om " ordningen - i - skolan ". Merparten av de skolor som jag besöker tycks plågade av blott ett mindre antal av de beteenden som finns i listan ovan. Antalet skolor där man uppger att man har hälften eller fler är dock förfärande. I absoluta tal handlar det sannolikt om - jag gissar, ingen vet - hundratals skolenheter.

* Den som talar om det som kallas oordningen sägs ägna sig åt " svartmålning." Men det handlar inte om att elever bär keps i klassrummet! Det handlar om skolenheter där kluster av destruktiva elevbeteenden hör till vardagen. När destruktiva beteenden förekommer i kluster vid ungefär samma tid är det inte fråga om " oordning ". Det handlar om organisatorisk kollaps.

Följden av kollapsen är att huvuduppgiften försvinner ur sikte och människor tar skada. Sömnsvårigheter, ihållande magbesvär, huvudvärk, känslor av meningslöshet och koncentrationssvårigheter torde i många fall kunna härledas till det här eländet.

För undvikande av missförstånd: Det är inte min åsikt att den heterogena och åt alla håll spretande svenska skolan generellt är dålig. Däremot är det min erfarenhet att det i skolsystemet finns ett stort antal skolenheter där barn och personal dagligen far mycket, mycket illa.

I DN 19 augusti toppas Insidan av rubriken " Sluta svartmåla skolan." Det är en uppmaning som bygger på föreställningen att det finns någonting som kan benämnas " den svenska skolan." Det som kallas "den svenska skolan " innehåller otaliga enheter där jag efter ett besök far hem och är förtjust. Tänk om mina barnbarn kunde få gå i en sån skola! Men jag besöker också skolor vilka ter sig som förgårdar till helvetet.

Om krisande skolenheter ska vi samtala. Vi behöver tala om hur det faktiskt är ställt när det är som värst. Och vi behöver ägna mycket tid åt att lista ut hur vi på bästa sätt kan hjälpa de mest plågade skolorna.

Efter tv - serien 9A tycks en populär föreställning vara att det finns en slags Stachanovitisk lärare som med stort ämneskunnande, oerhörd entusiasm, karisma och engagemang kan hantera alla möjliga sorters svårigheter i skolmiljö. Jag tvivlar starkt på värdet av att enskilda hjältelärare ska, så att säga, bryta mer kol än någon annan i hela arbetslaget.

Om vi tittar på vad skolan i skogslänet vill ta itu med så ser vi att inget av det man i första hand önskar åstadkomma kan förverkligas av en eller två aldrig så entusiastiska och engagerade lärare.

Svåra problem i skolvardagen hanteras bäst och ofta endast genom att hela personalgruppen i samarbete tar itu med allt det svåra.

Särskilt tydligt blir detta då svårigheterna fått spektakulära proportioner.

Ett brandbefäl berättar för mig om en skola där brandlarmet utlöses så ofta att inte ens personalen längre lämnar byggnaden när larmet ljuder. Vad som kan hända den dag det brinner på riktigt i den skolan är det många som inte vågar tänka på.

Elever och personal i den här och ett stort antal andra skolor behöver tala högt och ljudligt om hur man har det.

Att tala tydligt om att människor har det svårt är inte att svartmåla.

Mats Wahl
aug 2009

För sitt författarskap har Mats Wahl belönats med bl.a Augustpriset för bästa ungdomsbok, Kungliga Dramatiska Teaterns pris för bästa pjäs för unga, Deutsche Jugendliteraturpreis, Janus Korczakpriset och Gustav Heineman Friedenspreis für Kinder und Jugendliteratur.